

Антощук Андрій Олександрович,
завідувач кафедри криміналістики та
судової медицини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМАТИКА САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ: НЕОБХІДНІСТЬ НАУКОВОГО ОСМИСЛЕННЯ

Сучасні виклики, що постали перед Україною в умовах збройної агресії, вимагають особливої уваги до питань забезпечення військової дисципліни, правопорядку та стабільного функціонування Збройних Сил і інших військових формувань. Стан дисципліни безпосередньо впливає на результативність бойових дій, моральний дух особового складу та загальну обороноздатність держави. Одним із найпоширеніших порушень військової служби залишається самовільне залишення військової частини або місця служби, що безпосередньо впливає на боездатність підрозділів, морально-психологічний стан особового складу та виконання завдань із захисту держави. Водночас у практиці спостерігається стійка тенденція до зростання кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних із самовільним залишенням військової частини або місця служби попри те, що завданням Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини [1].

За статистичною інформацією Офісу Генерального прокурора, загальна кількість облікованих злочинів, передбачених ст. 407 КК України, становила 2020 року – 2890, з них повідомлено про підозру – 1066, направлено до суду з обвинувальним актом – 948; 2021 року – 2028, з них повідомлено про підозру – 923, направлено до суду з обвинувальним актом – 902 [2].

У зв'язку з воєнними діями, що тривають внаслідок збройної агресії російської федерації, та введенням в Україні воєнного стану з 24 лютого 2022 року, розслідування випадків

самовільного залишення військової частини або місця служби стало одним із пріоритетних напрямів у діяльності правоохоронних органів. Так, за даними Офісу Генерального прокурора, загальна кількість облікованих злочинів, передбачених ст. 407 КК України, становила 2022 року – 6183, з них повідомлено про підозру – 1544, направлено до суду з обвинувальним актом – 1359; 2023 року – 1615, з них повідомлено про підозру – 2239, направлено до суду з обвинувальним актом – 1919; 2024 року – 66240, з них повідомлено про підозру – 7398, направлено до суду з обвинувальним актом – 2147 і за 9 місяців 2025 року – вже 142552, з них повідомлено про підозру – 7633, направлено до суду з обвинувальним актом – 2135 [1].

Наведені статистичні показники свідчать про щорічне зростання частки зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених статтею 407 Кримінального кодексу України, при цьому кількість повідомлень про підозру та направлених до суду обвинувальних актів залишається значно нижчою. У зв'язку з цим держава здійснює своєчасний аналіз зазначених ризиків і загроз, що зумовило розширення кола уповноважених суб'єктів, відповідальних за ефективне виявлення та розслідування таких правопорушень.

Водночас, такі діяння не лише порушують військовий порядок, а й створюють загрозу для виконання бойових завдань, формують негативний приклад для інших військовослужбовців і можуть призводити до серйозних наслідків для безпеки підрозділів. З огляду на це, питання належного документування, всебічного та об'єктивного розслідування фактів самовільного залишення військової частини набуває особливої ваги.

Незважаючи на наявність нормативно-правових актів, що регулюють порядок розслідування таких злочинів, практика засвідчує низку проблем. Зокрема, слідчі стикаються з труднощами у визначенні мотивів поведінки військовослужбовців, оцінці обставин, пов'язаних із бойовими діями, психологічним станом чи неналежними умовами служби. Практика досудового розслідування військових кримінальних правопорушень слідчими ДБР та СБУ свідчить, що його складними елементами є особливості внесення відомостей до ЄРДР, обставини, які підлягають доказуванню, і проведення окремих слідчих (розшукових) дій, що надалі негативно впливає на весь процес доказування в цій категорії кримінальних проваджень.

Тому, поряд із проблемами розслідування стоять і ряд інших проблем. Це питання усунення причин самовільного залишення військової частини або місця служби. Як вірно відзначає А.М. Шульга та О.Д. Міненков– найголовнішим є не кваліфікація вже вчиненого кримінального правопорушення, а насамперед його попередження, усунення першопричин цього явища (політичних, психологічних, соціальних, юридичних). Мають бути чітко та однозначно вирішена процесуальна процедура встановлення об'єктивних та суб'єктивних ознак складу самовільного залишення військової служби або місця служби, як єдиної юридичної підстави настання кримінальної відповідальності й призначення справедливого покарання, а також умов та підстав звільнення від кримінальної відповідальності, призначеного покарання та його відбування. Тому що на першому місці має стояти піклування держави про своїх захисників, а не переслідування їх за формальними підставами [3, с. 103].

Крім того, в сучасних умовах особливого значення набуває питання дотримання прав військовослужбовців під час проведення досудового розслідування. Застосування правових механізмів має відбуватися з урахуванням принципів гуманізму, законності та об'єктивності, адже в багатьох випадках причини самовільного залишення частини можуть бути пов'язані не з умислом ухилитися від служби, а з надзвичайними обставинами – фізичним чи психологічним виснаженням, сімейними обставинами, травмами або наслідками бойового стресу.

Саме тому, актуальність теми зумовлена необхідністю вдосконалення практики вірної кваліфікації, встановлення причин та умов вчинення та розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтею 407 Кримінального кодексу України, вироблення єдиних підходів до збору доказів, проведення процесуальних дій та оцінки обставин провадження. Розроблення проблематики у цьому напрямі сприятиме підвищенню ефективності діяльності органів досудового розслідування, забезпеченню законності та справедливості у прийнятті процесуальних рішень, а також зміцненню військової дисципліни й морально-психологічної стійкості особового складу в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>

3. Шульга А.М., Міненко О.Д. Прикладні аспекти застосування ст. 407 КК України (самовільне залишення військової частини або місця служби). *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. Вип. 34(1). С. 90–105. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.06>

Атаманчук Володимир Миколайович,
завідувач кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
ННЕКІ Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та
судових експертиз ННЕКІ Національної
академії внутрішніх справ

ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Однією з головних ознак цивілізованої держави є забезпечення екологічної безпеки країни. Вона є компонентом національної безпеки, визначає ступінь захищеності людини, суспільства, є таким станом навколишнього природного середовища, за якого забезпечується запобігання погіршенню екологічної обстановки та виникненню небезпеки для здоров'я людей.

Природне середовище нашої держави є ще однією жертвою російської агресії. Війна вплинула на кожний компонент довкілля. Наслідки цього негативного впливу будуть довгостроковими та матимуть не лише локальний, а й глобальний характер. Вторгнення країни агресора на Україну призвело до жакливих наслідків: систематичні руйнування й атаки на промисловість, захоплення атомної станції, затоплення шахт, руйнування ландшафтів та екосистеми, поширення отруйних речовин, руйнування очисних споруд, дамб, мереж водопостачання, забруднення повітря, річок, ставків, озер та